

селянському середовищі, Є. Чикаленко прагнув прислужитися простому народу, тому й вирішив видавати свої часописи рідною українською мовою, що на той час було не просто важко, а й часто небезпечно.

Саме Є. Чикаленко був тією віссю, довкола якої усе крутилося, на його плечі лягла відповідальність видання, а це й матеріальні труднощі, і цензурні утиски, і редакційні суперечки, і нестача передплатників. Усі ці питання завдяки надлюдським, титанічним зусиллям, видавцю вдавалося вирішувати протягом майже 10 років — складних, повних революційних змін, розрухи, безчинства. Діяльність Є. Чикаленка може бути зразком для наслідування й у наш час — час формування кращих традицій меценатства, що сприяють відродженню та подальшому розвитку української культури.

1. Дорошенко Д. Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність. Прага, 1934.
2. Панченко В. Є. Чикаленко, онук мецената // День. № 206. 9 листопада. 2002.
3. Хорунжий Ю. Плекач зерен духовних // Зеркало неділи. № 48. 9–15 грудня. 2001.
4. ЦДІАУ. 132 листи, записки на візитних картках та 3 телеграми видатного громадського діяча, мецената, видавця журналу «Нова Громада», газети «Рада» Чикаленка Є. Х. до Грушевського М. С. // Ф. 1235, оп. 1, спр. 822. Арк. 1–204.
5. Чикаленко Є. Спогади 1861–1907 // Д. Дорошенко (передм.). Нью-Йорк, 1955.
6. Чикаленко Є. Щоденник // Матеріали з історії національної журналістики Східної України поч. ХХ ст. К., 2001.

УДК 002.2

Н. І. Черниш

**ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. Т. ШЕВЧЕНКА (1909–1939 рр.):
ВИДАННЯ СЕРІЇ «МАТЕРІАЛИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ»**

У контексті діяльності бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка досліджено серію «Матеріали до української бібліографії», яку осередок української книги випускав у світ упродовж 1909–1937 рр. Викладено відомості про тематику наукових дописів членів комісії, що стали основою видань серії, методичні засади бібліографування, розроблені укладачами, визначені спільні риси, притаманні усім працям, звернено увагу на рівень культури видань. Наголошено на значенні серії в історії української бібліології загалом та бібліографії зокрема.

In the context of bibliography commission of Shevchenko scientific community activity series «Materials for Ukrainian bibliography», which Ukrainian books center published during 1909–1937, are researched. The information about themes of scientific works of commission members, that became the base of series editions, methodological principles of bibliography, worked out by establishers, are presented, common features of all works are distinguished. The attention is concentrated on edition cultural level. The significance of series in Ukrainian bibliography science history and bibliography in particular is pointed out.

В історії кожного народу є періоди, коли громадська свідомість знаходить свій яскравий вияв у непересічних наукових подіях, що визначають його шлях на десятиліття. У другій половині XIX ст.— а це час пробудження та культурного відродження багатьох європейських націй, позбавлених своєї державності, — у суспільстві сформувалася потреба організації авторитетних наукових товариств, які у подальшому могли б стати предтечею національних академій. Для українського народу в тогочасних умовах національно-культурних утисків, винятково важливим було започаткування 1873 р. у Львові діяльності Товариства ім. Шевченка, згодом — Наукового товариства (НТШ), — по суті, прообразу Української Академії наук.

Об'єктивні передумови для формування у столиці Галичини цього авторитетного наукового осередку, створював стимульований Шевченковою духовною спадщиною поступ українського національного відродження за обставин заборон українознавчих досліджень на теренах Російської імперії (зокрема, після Валуєвського циркуляра 1863р. та Емського акту 1876р.). Складні обставини тогочасного українського національно-культурного життя, зумовлені переслідуванням українства в царській Росії і не вельми сприятливими політичними процесами в Австро-Угорщині, об'єднали зусилля свідомих наддніпрянських патріотів та галицьких діячів.

Наукова праця НТШ вже з перших років мала чітко окреслене націотворче та націозахисне спрямування. Численні видатні вчені у своїх дослідженнях багатоаспектно розбудовували систему українознавчих знань у сфері історії, мови, літературознавства, географії, антропології, етнографії та фольклористики, зафіксували й науково опрацьовували багатотомові здобутки українського народу в контексті його культурно-історичного розвитку.

Згідно статуту НТШ, ухваленого у 1892р., Товариство поділялося на три потужні наукові секції: філологічну, історико-філософічну та математично-природописно-лікарську. У свою чергу, секції склалися з комісій за вузькими спеціальностями (зокрема, у різні роки діяли археологічна, статистична, етнографічна, мовознавча, шевченкознавча, літературознавча, правнича, термінологічна та інші комісії). Широка тематика цих підрозділів переконливо засвідчувала, що НТШ активно розвивалось і працювало, нагромаджуючи досвід, наполегливо опановувало нові наукові напрями. Безперечно, на всіх етапах діяльності його члени — видатні науковці, дослідники різноманітних проблем — усвідомлювали винятково важливе значення книжкових набутків українського народу, які є невід'ємними складовими загальнонаціонального спадку, що його необхідно ретельно збирати та ґрунтовно вивчати.

Секції НТШ інтенсивно вели пошук сучасних напрямів українознавчих досліджень, формували нові комісії, що давали змогу задовольнити інформаційні та культурні потреби суспільства. Враховуючи такі обставини, історико-філософічна секція, на засіданнях якої неодноразово порушувались різноманітні питання книгознавчого спрямування, зокрема і щодо стану української бібліографії, 26 травня 1909 р. ухвалила рішення про організацію окремої бібліографічної комісії та звернулася за підтримкою своєї ініціативи до

двох інших секцій осередку (філологічної та математично-природописно-лікарської), а також до Українського наукового товариства у Києві, що в сфері зацікавлень мало і бібліологію.

Перша організаційна нарада новоствореної комісії, яка на початках стала органом усіх трьох секцій НТШ, 21 листопада 1909 р., відбулася під головуванням М. Грушевського. Членами комісії там стали М. Возняк, В. Гнатюк, М. Грушевський, В. Доманицький, В. Дорошенко, Ф. Колесса, М. Комаров, І. Кревецький, І. Крип'якевич, З. Кузеля, В. Левицький, І. Левицький, В. Перетц, І. Раковський, І. Свенціцький, М. Сумцов, І. Франко, В. Щурат та ін. — без перебільшення, гордість тогочасної української науки і культури, найвидатніші вчені, шановані громадські діячі, що представляли східні та західні українські землі. Очолив осередок авторитетний галицький бібліограф І. Левицький, його заступниками були обрані директор бібліотеки НТШ І. Кревецький та відомий математик В. Левицький. Обов'язки секретаря виконував М. Возняк. На зібранні було вирішено: по-перше, розробити докладну програму бібліографічних робіт; по-друге, скласти інструкцію для забезпечення належного науково-методичного рівня опису українських книг і часописів; по-третє, налагодити широке оприлюднення результатів діяльності центру у періодиці та збірниках НТШ (зокрема, «Записках НТШ», «Збірнику історично-філософської секції», «Літературно-науковому віснику», а з часом — у започаткованих відповідно до рішень комісії спеціалізованих бібліологічних виданнях). Крім того, було прийнято ухвалу про видання друкованого органу осередку — нової для НТШ серії під назвою «Матеріали до української бібліографії».

Серія «Матеріали до української бібліографії» давала змогу вповні втілити у різноманітних бібліографічних розробках вагомі здобутки дослідників. Однак не лише вона засвідчує плідну видавничу діяльність комісії: численні статті, рецензії, різноманітні за тематикою дописи бібліографічного спрямування побачили світ і на сторінках авторитетних періодичних видань НТШ, зокрема часописів «Стара Україна», «Літературно-науковий вістник», «Українська книга», а також київських «Бібліологічних вістей», станіславської «Книжки», низки інших журналів та збірників, що не оминали увагою проблем українського книгознавства та книговидання. Якщо ж до цього додати окремо видрукувані непересічні праці з історії українського друкарства, ретроспективної бібліографії україніки, оригінальні біобібліографічні розвідки, присвячені відомим діячам української науки і культури, авторами яких були науковці — члени бібліографічної комісії, то безперечно, можна переконатися у дійсно потужному (з огляду на чисельність видань) та надзвичайно багатоаспектному (з урахуванням їх тематики) видавничому втіленні наукового доробку дослідників фактично на всіх етапах діяльності осередку.

Водночас не можна не погодитися, що найвагомішим видавничим здобутком бібліографічної комісії було все ж видання серії «Матеріали до української бібліографії». В її перших трьох томах відповідно до рішень, ухвалених на

засіданнях осередку у 1909–1911 рр. (зокрема, 12 грудня 1909 р., 6 лютого та 16 червня 1910 р., 11 квітня та 13 вересня 1911 р.), було вміщено фундаментальне дослідження І. Левицького «Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887–1890» (т. 1 вийшов у світ у 1909 р., т. 2 — у 1910 р., т. 3 — у 1911 р.; загалом видання охопило у своєму змісті 1887–1893 рр. та було зупинене після смерті видатного бібліографа). Сам І. Левицький характеризував цю свою працю так: «Хронологічний реєстр публікацій, який по прийнятій мною засаді увійшов в уклад «Української бібліографії Австро-Угорщини за роки 1887–1900», є вірна і докладна копія заголовків дотичних друків, віддана в тій самій мові і тим родом письма, в яким друкований оригінал... В кінці додаю, що хронологічний реєстр публікацій за роки 1887–1900 буде закінчений «Покажчиком» предметів і імен авторів з розв'язкою псевдонімів тої доби» [1]. У передмові до першого тому, написаній І. Кривецьким, наголошувалось на необхідності вирішення кількох відповідальних наукових завдань: по-перше, створення української бібліографії XVI–XVIII ст., по-друге, укладання ґрунтовних бібліографій окремих галузей українознавства. Як бачимо, дослідник звертав увагу тут передусім на ті проблеми, що їх бібліографічна комісія висувала у своїй діяльності на чільне місце.

Початкові томи «Матеріалів до української бібліографії» стали помітним явищем не лише в західноукраїнській, але й в європейській науці про книгу: укладена на підставі описів видань українською мовою, що побачили світ в Австро-Угорщині, та творів про Україну, які з'явилися в інших країнах іншими мовами, бібліографія І. Левицького вирізнялась докладністю, сумлінністю та систематизованістю. Особливо цінним було те, що хронологічний реєстр публікацій включав також і покажчики змісту періодичних видань [2]. Безперечно, початок серії «Матеріали до української бібліографії» був надзвичайно вдалим, певною мірою навіть символічним: «батько української бібліографії», за словами Ю. Меженка [3], І. Левицький своїми працями, ніби підсумував наукові пошуки XIX ст., заклавши основи етнічної концепції національної бібліографії та визначивши, що саме бібліографія є першоджерелом багатогранних досліджень духовної і культурної історії українського народу загалом.

У наступних томах «Матеріалів до української бібліографії», відповідно до початкових намірів бібліографічної комісії, мала бути надрукована «Всеукраїнська бібліографія» В. Дорошенка. Відомо, що дослідник ще у 1915 р. зробив спробу повернутися до нездійсненого свого часу задуму видатного бібліографа М. Комарова, вирішивши наново скласти бібліографічний покажчик нової української літератури за роки 1798–1897. Однак цей масштабний намір не мав належного успіху: покажчик В. Дорошенка, що побачив світ у 1917 р. у Чернівцях без авторської коректури, мав чимало прикрих друкарських і фактичних помилок, а також інші суттєві недоліки, а тому, безперечно, не міг претендувати на вміщення у високоавторитетній серії осередку. Планувалась і публікація зібраних на початок XX ст. відомостей щодо бібліографії української книги минулого

століття в Росії. На жаль, непрості суспільно-історичні обставини, пов'язані з початком Першої світової війни, не дали змоги втілити ці задуми (нагадаємо, зокрема, що у 1915–1916 рр. не відбулося жодного засідання осередку чи бодай фахової бібліографічної наради).

Лише у 1918 р., незважаючи на складнощі тогочасного становища НТШ загалом та окремі перешкоди у діяльності бібліографічної комісії, зокрема (як відомо, чимало науковців осередку перебували тоді на військовій службі — це І. Кревецький, І. Джиджора, або за межами Галичини — наприклад, З. Кузеля, І. Калинович, В. Дорошенко) у світ виходить перший випуск четвертого тому серії «Матеріали до української бібліографії». Він мав назву «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» та був укладений В. Дорошенком. Продовженням цієї ґрунтовної бібліографічної праці видатного науковця став випуск другий, що містив відомості про критику та публіцистику Каменяра, який громадськість отримала дещо пізніше, лише у 1930 р. Зазначені два випуски у єдності і складають четвертий том серії та привертають особливу увагу.

Як бачимо, ретельно опрацьовуючи задум однієї з перших своїх самостійних, великих за обсягом бібліографічних праць, В. Дорошенко початково мав намір зібрати відомості до п'яти випусків: 1. Красне письменство (літературні твори І. Франка); 2. Критика і публіцистика; 3. Наукові писання (наукові твори з різних галузей знань); 4. Рецензії; 5. Статті про І. Франка. В останньому випуску для зручності читачів та дослідників передбачався і розгалужений допоміжний апарат: іменний та предметний покажчики, перелік скорочень, тексти вірогідних доповнень та виправлень до попередніх випусків.

Власне, цей ювілейний покажчик з нагоди 40-річчя літературної діяльності І. Франка замислювався передусім як ґрунтовне підсумкове видання, яким бібліографічна комісія мала намір вшанувати свого найвидатнішого почесного члена. Оскільки ювілей письменника припадав на 1916 р., то і «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» мав вийти у світ тоді ж, однак несприятливі обставини воєнного періоду дещо загальмували працю дослідника та, відповідно, публікацію її результатів. Згодом було видруковано лише два із запланованих п'яти випусків: перший (до нього увійшли матеріали про літературну творчість І. Франка за 40 років діяльності, загалом 1700 бібліографічних записів, а також частина відомостей розділу «Критика і публіцистика») — у 1918 р. та другий (завершення розділу «Критика і публіцистика») — у 1930 р.

За зразок для першого випуску, В. Дорошенком було взято відому на той час бібліографічну працю М. Павлика «Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної творчості, 1874–1898», до якої досліднику довелося зробити чимало доповнень, додатків та спростувань, передусім включити до змісту видання численні нові рецензії на твори І. Франка. Не можна не помітити, що відомості з покажчика М. Павлика, В. Дорошенко запозичував у рідкісних випадках: лише тоді, коли відповідних видань не було ні у фондах

львівських бібліотек, ні у книгозбірні самого І. Франка, адже принцип «de visu» (тобто опис за оригіналами) завжди був основою наукової праці всіх членів бібліографічної комісії. Розташування бібліографічних матеріалів у дослідженні В. Дорошенка систематизоване наступним чином: белетристика І. Франка подається за хронологією видань, у межах року — за характером творів (насамперед за абеткою назв вміщені оригінальні твори, далі — приклади і переробки). У бібліографічних записах широко застосовуються скорочення, тому читачеві необхідно добре знати, тогочасні періодичні видання, видавничі осередки, де були надруковані твори І. Франка.

Загалом же ґрунтовна праця В. Дорошенка «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання», вміщена у двох випусках четвертого тому «Матеріалів до української бібліографії», засвідчила не лише українській, а й усій європейській громадськості появу наступника І. Левицького, спадкоємця і гідного продовжувача його багаторічної подвижницької праці у нових умовах ХХ ст. на благо культурного та наукового поступу українського народу [4, 5].

У повоєнний час, а саме у 1924 р. вийшов у світ п'ятий том «Матеріалів до української бібліографії» з визначним дослідженням І. Калиновича «Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр.». Випуск перший мав назву «Історія України. Публікації в українській мові». Всі відомості у ньому було розміщено у двох розділах: у першому — джерела допоміжного характеру (бібліографічні покажчики, записи щодо періодики історичного змісту, довідки про наукові організації, музеї, бібліотеки); у другому — бібліографічний матеріал, розташований за тематичними рубриками відповідно до основних періодів української історії.

Як ми зазначали раніше, зміст цієї праці та науково-методичні принципи опрацювання матеріалу були викладені у рефераті І. Калиновича, виголошеному на засіданні бібліографічної комісії 7 листопада 1923 р. Вони викликали жваве обговорення вчених — членів осередку. Загальний масштабний задум (а І. Калинович початково планував об'єднати у п'яти томах українознавчу бібліографію всіх важливих для розвитку нації суспільних наук — історії, літератури, мови, природознавства, політології та ін.) отримав тоді схвалення наукової громадськості НТШ, але, на жаль, так і залишився не реалізованим вповні: передчасна смерть у 1928 р. завадила втіленню наукових планів визначного бібліографа, а зібрані ним унікальні відомості, не були належним чином поціновані та використані послідовниками для створення розробок з українознавчої бібліографії (так, Н. Королевич зазначає, що чимало неопублікованих матеріалів І. Калиновича і досі зберігається у львівських архівах [6]).

Дещо пізніше, вже у 1932 р. світ побачив шостий том серії «Матеріали до української бібліографії» — непересічна праця В. Дорошенка «Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях: Спроба бібліографії з нагоди століття смерті великого німецького письменника».

Наголосимо, що В. Дорошенко протягом усього свого життя мав зацікавлення в українському та світовому письменстві, літературознавстві, активно виступав з численними розвідками з історії літератури, оглядами нових видань, сміливо вступав у полеміку зі знаними науковцями (відома, зокрема, його суперечка з С. Єфремовим щодо характеру і змісту української літератури та методів її історичного дослідження, що була оприлюднена на сторінках збірника «Життя і слово» у 1918 р.). Він — автор важливих бібліографічних розробок «Українське літературне життя на еміграції» (1923 р., спільно з Д. Дорошенком), вже згаданого раніше «Спису творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» (1918, 1930 рр.), авторитетний бібліограф-шевченкознавець, чиї визначні праці «Шевченкознавство за останнє десятиліття (1914–1924 рр.)» (1925 р.) та особливо ґрунтовний «Показчик видань Шевченкових творів та опис бібліографічних праць про Шевченка» (1939 р.) суттєво збагатили українську бібліографічну шевченкіану. У контексті багатогранних літературознавчих інтересів дослідника цілком закономірним, на наш погляд, є звертання до творчості Й.-В. Гете та вивчення його впливів на українське письменство ХІХ ст.

До речі, й інший визначний бібліограф Галичини — І. Калинович свого часу цікавився доробком поета: в організованому ним видавництві «Всесвітня бібліотека» у 1917 р. було видруковано твір Й.-В. Гете «Герман і Дорофея», до якого додано укладений вченим бібліографічний список «Важніші українські переклади Йогана Вольфгана Гетего».

Попри незначний, на перший погляд, обсяг (загалом 12 с.), у праці В. Дорошенка забібліографовані найкращі твори Й.-В. Гете, що у різні роки були перекладені відомими українськими письменниками — П. Гулаком-Артемовським, П. Кулішем, Б. Грінченком, Ю. Федьковичем, П. Грабовським, Б. Лепким та ін. (усього 134 тексти). Переважна частина цих перекладів свого часу друкувалась на сторінках західноукраїнських часописів. Працюючи над дослідженням, В. Дорошенко звернувся до досвіду відомих європейських бібліографів (зокрема російського науковця М. Рубакіна), які на той час перед бібліографічною частиною стали вміщувати авторський коментар, так звані «попередні зауваження», і творчо його використав. Так, у невеликому власному вступному тексті (обсягом 9с.) В. Дорошенко висвітлив насамперед проблеми перекладу текстів Й.-В. Гете українською мовою та назвав імена перекладачів і твори, що найчастіше привертали їхню увагу в ХІХ — на початку ХХ ст. Лише після цих відомостей він навів реєстр українських перекладів, переспівів і наслідувань геніального німецького письменника, укладений за хронологією видань. Загалом оригінальна бібліографічна праця «Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях», що продовжила серію «Матеріалів до української бібліографії» та була видрукована як шостий том цього видавничого проекту, переконливо показала галицькій громадськості не лише широкий культурний діапазон В. Дорошенка, який дозволяв йому глибоко вивчати та активно популяризувати твори українських і зарубіжних письменників, а й підтвердила

високий науковий рівень досліджень членів бібліографічної комісії НТШ, засвідчила їх вагомий внесок у поглиблення й удосконалення методики укладання непересічних за змістом бібліографічних покажчиків.

Сьомий том «Матеріалів до української бібліографії» вийшов у світ лише у 1937 р. і мав назву «Матеріали до бібліографії січових стрільців». Як відомо, перші спроби створення бібліографічних праць з історії січового руху, інших визначних подій періоду національно-визвольних змагань українського народу належать І. Калиновичу, який ще у 1917 р. опрацював покажчик «Важніші джерела до історії українських січових стрільців», а дещо пізніше, у 1921 р., уклав перелік матеріалів під назвою «Важніші публікації про Галицьку Республіку (ЗУНР)». Оpubліковані у періодичних виданнях (перша — у «Стрілецькому календарі — альманаху», друга — у часописі «Український прапор»), ці дослідження І. Калиновича, безперечно, не були вичерпними за обсягом та змістом, однак привернули увагу фахівців. Автор нової розробки — колишній керівник видавництва Генерального штабу Української армії І. Шендрик, член бібліографічної комісії НТШ з 1925 р.

Не можна не зауважити, що історичні події національно-визвольних змагань українського народу початку ХХ ст. спонукали багатьох їх безпосередніх учасників (а серед них було чимало патріотично налаштованих науковців — членів НТШ) зробити все можливе, щоб залишити нащадкам достовірні відомості про ті буремні роки. Так, усвідомлюючи важливість свідчень очевидців — учасників визвольного руху, воїнів Галицької армії, січових стрільців, — О. Назарук та І. Кревецький, приміром, закликали їх нотувати свої враження (і навіть видали у 1919 р. невеличку книжку «Як писати мемуари: Пояснення і практичні вказівки»), де популярно та просто витлумачували важливість цієї справи, адже навіть незначні подробиці того часу не повинні зникнути безслідно, давали корисні поради). До теми мемуаристики І. Кревецький звертався неодноразово: його відомі праці «Українська мемуаристика, її сучасний стан та значення» (1919 р.), «Українська мемуаристика» (1923 р., спільно з О. Назаруком) яскраво підтверджують, якого важливого значення надавали дослідники свідченням очевидців історичних зрушень. Власне, цими ж міркуваннями керувався й І. Шендрик, що доклав чимало зусиль для організації належного збереження видань січового руху та пов'язаних з ним публікацій, їх наукового обліку, бібліографування та широкої пропаганди серед галицької громадськості.

Покажчик «Матеріали до бібліографії січових стрільців» має доволі складну будову, адже містить, окрім цінних бібліографічних записів, низку корисних для читачів додаткових відомостей, а саме: перелік військових частин, згаданих у виданні, списки осіб, місцевостей тощо. Окремий розділ присвячено літературній творчості січових стрільців, яка викликала на той час неабияке зацікавлення суспільства, однак майже не публікувалась. Без сумнівів, і цей том «Матеріалів до української бібліографії» підтвердив пріоритетний напрям роботи книгознавчого осередку НТШ — ґрунтовне, багатоаспектне дослідження українознавчих проблем.

Як бачимо, серія бібліографічної комісії, що мала назву «Матеріали до української бібліографії», дійсно була та залишається й нині для сучасних бібліографів неocenним джерелом важливих науково достовірних відомостей. До її складу увійшла низка непересічних розробок різних авторів — визначних дослідників української книги початку ХХ ст. І. Левицького, В. Дорошенка, І. Калиновича та І. Шендрика, праці яких мали доволі відмінну тематику: це і фундаментальна бібліографія українських друків на теренах Австро-Угорщини за 1887–1893 рр. (у трьох томах); і ґрунтовний ювілейний «Спис творів І. Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» (у двох томах); і оригінальний за задумом та втіленням покажчик «Гете в українських перекладах, переспівах і наслідуваннях»; і «Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр. Історія України. Публікації в українській мові», що мала на меті закласти підґрунтя для масштабної праці, можливо, найважливішої в долі її автора — І. Калиновича, і ретельно опрацьовані, цілком на часі «Матеріали до бібліографії січових стрільців». Всі вони були випущені у світ відповідно до ухвал осередку та пройшли серйозне наукове обговорення на його зібраннях (окремі з них, наприклад, покажчик І. Калиновича «Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр.», викликали навіть доволі жваву дискусію серед вчених на згаданому попередньо засіданні бібліографічної комісії 7 листопада 1923 р.).

На нашу думку, варто наголосити на тих спільних рисах, які пов'язують окремі, на перший погляд, цілком самостійні видання серії «Матеріали до української бібліографії» між собою та дають підстави стверджувати, що попри виразну тематичну неоднорідність, деяку різноплановість структури, певну неуніфікованість подання бібліографічних відомостей кожної праці, вони все ж — єдність.

По-перше, всі опубліковані в серії дослідження — українознавчі, що, безперечно, зумовлено пріоритетністю цієї тематики у роботі бібліографічної комісії та й НТШ загалом.

По-друге, кожне з видань серії започатковувало чи ґрунтовно продовжувало суспільно важливий напрям бібліографічних досліджень. Так, тритомна праця І. Левицького «Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887–1890» стала логічним та хронологічним продовженням його попередньої багаторічної роботи над бібліографуванням української книги на теренах Австро-Угорщини; дослідження І. Калиновича «Бібліографія українознавства за 1914–1923 рр. Історія України. Публікації в українській мові» було першим кроком на шляху до створення українознавчої бібліографії з різних націотворчих галузей знань; «Спис творів І. Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» В. Дорошенка, який деякою мірою базувався на відомому на той час покажчику М. Павлика, цілком обґрунтовано вважають найавторитетнішим переліком праць та творів Каменяра.

По-третє, всі видання серії — методично досконалі (як на час їх створення): описи зроблені переважно на основі оригіналів, докладно та сумлінно; відомості викладені систематизовано (для прикладу, у «Списі творів

І. Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» — за хронологією видань, а в межах року — за характером творів); матеріал подано з урахуванням здобутків та новітніх тенденцій тогочасної європейської бібліографії (так, орієнтуючись на модерні європейські зразки, В. Дорошенко розпочав свій покажчик «Гете в українських перекладах, переспівах і наслідуваннях» своєрідним авторським коментарем до бібліографічних відомостей — «попередніми зауваженнями»).

І ще одна, на наш погляд, важлива риса — висока культура видань (до речі, загалом характерна для тогочасних галицьких друків [7]), що знаходила свій вияв у розробці допоміжних елементів, які забезпечували зручність користування книгою для читачів: це і різнопланові покажчики (у І. Левицького — змісту періодичних видань, у В. Дорошенка — іменний та предметний, у І. Шендрика — військових частин, осіб та місцевостей), переліки численних скорочень і навіть тексти доповнень та виправлень.

Без сумнівів, всі ці спільні риси роблять серію «Матеріали до української бібліографії» визначним явищем не лише національної, а й європейської бібліографії першої третини ХХ ст., засвідчують високий теоретичний та методичний рівень розвитку української науки про книгу, спонукають сучасних бібліографів дбати про збереження і гідне продовження традицій своїх попередників.

Водночас не можна не зауважити: науковий доробок членів бібліографічної комісії був настільки вагомим, що «Матеріали до української бібліографії» не могли вповні відобразити усієї багатогранної та різноматичної праці науковців. Дійсно, на засіданнях осередку було виголошено чимало рефератів високого наукового рівня, зміст яких вимагав уваги широкої наукової громадськості, що на той час активно цікавилася проблемами української культури та її невід'ємною складовою — книгою, та цілком обґрунтовано міг становити основу окремого тому серії. Ось лише кілька яскравих прикладів: по-перше, це реферат І. Свенціцького щодо нагальної в контексті часу потреби видання бібліографії українських стародруків до кінця ХVІІІ ст., виголошений науковцем 1 грудня 1909 р.; по-друге, реферат В. Дорошенка, у якому визначались науково-методичні та організаційні засади підготовки майбутнього фундаментального покажчика — «Бібліографії всіх видань НТШ за 50 років існування», оприлюднений на зібранні осередку 7 листопада 1923 р. Безперечно, такі відомості, втілені у наукові розробки могли стати справжньою окрасою серії «Матеріали до української бібліографії».

Дійсно, майже кожна з виголошених на засіданні бібліографічної комісії доповідей заслуговувала на публікацію. Суспільна важливість тематики, високий науковий та методичний рівень розробки проблеми, врахування національного досвіду та новітніх європейських тенденцій — риси, що їх характеризують, — підтверджують нашу думку. Однак реальні можливості НТШ, яке у 20–30-ті рр. ХХ ст. перебувало в умовах жорстокої економічної дискримінації, що її польська влада застосовувала до авторитетних українських

наукових, культурних та просвітницьких товариств, були доволі обмеженими, (згадаймо, що цей осередок опікувався ще й численними науковими збірниками, «Літературно-науковим вістником», дбав про публікацію окремих видатних наукових праць, наприклад таких, як «Історія українського друкарства» І. Огієнка, а тому, на жаль, не мав змоги організаційно та фінансово підтримувати серію «Матеріали до української бібліографії» на тому рівні якого вона заслуговувала).

1. Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887–1900/ Уложив на підставі автопсій Іван Ем. Левицький. Т. 1. Львів, 1909. 2. Іван Омелянович Левицький: Зб. наук. пр. / За ред. Л. І. Ільницької. Львів, 2002. 3. Цит за: Вальо М. А. Фундатор української бібліографії// Іван Омелянович Левицький: Зб. наук. пр. / За ред. Л. І. Ільницької. Львів, 2002. 4. Бутрин М. «Матеріали до української бібліографії» в бібліографічній діяльності НТШ // Поліграфія і видавнича справа. 1997. Вип. 32. С. 185–188. 5. Королевич Н. Ф. Бібліографічна діяльність В. В. Дорошенка (1873–1963): Бібліогр. нарис. К., 1995. 6. Королевич Н. Ф. Українські бібліографи ХХ століття. К., 1998. 7. Черниш Н. І. Концепція культури книги: досвід ХІХ–ХХ ст. та сучасні проблеми українського книговидання // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. Вернадського. К., 2003. Вип. 10. С. 264–283.

УДК 82 (09)

Н. Г. Солонська

**ДАВНЬОРУСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЙМОВІРНОГО ФОНДУ
КИЄВОРУСЬКИХ БІБЛІОТЕК: ПРОБЛЕМИ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ
В 20–30-Х рр. ХХ ст. ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЙ УАН–ВУАН**

Викладено проблеми дослідження та видання в Україні в 20–30-х роках ХХ ст. давньоруської літератури як напрям діяльності комісій УАН–ВУАН.

The problems of research and publishing of Old Russian literature as a field of activity of USA-GUSA commission in Ukraine in 20–30-th of XX century are given.

У 1918 р. зі створенням Всеукраїнської Академії наук виникають перспективи для вивчення епохи Київської Русі, бібліотечної культури на її ранніх етапах¹, зокрема й Бібліотеки Ярослава Мудрого. Безперечний інтерес, у зв'язку з цим, являють собою матеріали діяльності деяких комісій ВУАН, що діяли в 20–30-х рр. ХХ ст., архів яких нині зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі — ІР НБУВ). Як розгорталися дослідження та діяльність нижчезазначених комісій у напрямі, що становить інтерес, простежимо за історичними документами. Найбільше інформації із зазначеної проблематики міститься у Х фондї ІР НБУВ — фонд УАН–ВУАН.

Документи, що зберігаються у Х фондї, є унікальними, оскільки об'єктивно відбивають історію вивчення, в радянській Україні, культури Київської Русі, зокрема бібліотечної, в тому числі Бібліотеки Ярослава Мудрого, чим допомагають реконструювати загальну історичну картину 20–30-х років ХХ ст.